

TEMA • Piše: DEAN TRDAK • 15.09.2023.

ŽIVOT POSLIJE APOKALIPSE • ANTONIO SCURATI • AGENCIJA ZA ELEKTRONIČKE MEDIJE •
IVICA IVANIŠEVIĆ • SREČKO HORVAT • JOSIP MLAKIĆ

Život poslije apokalipse : O traumi i zaboravu

Foto: Pixabay, ilustracija: MV

Nakon što je u dobi od devetnaest godina pao s konja, Ireneo Funes, protagonist pripovijetke **Jorgea Luisa Borgesa Funes, pamtilac** (u zbirci **Izmišljaji**, prev. **Milivoj Telečan**), stekao je izniman dar – više ništa nije mogao zaboraviti. Ne samo što je do najmanje sitnice mogao upamtiti sve što je vidio, čuo ili pročitao nego je pamtio i svaku sekundu svakoga dana svoga života. No, taj dar imao je i svoju mračnu stranu – gubitak sposobnosti za apstraktno razmišljanje. „Moje je pamćenje, gospodine, kao kakvo smetlište“, žalio se Funes. Naime, budući da mu je pamćenje bilo savršeno, nije imao potrebe uspostavljati nikakve apstraktne veze među pojedinim „komadima otpada“ na tom smetlištu. Naprimjer, izmislio je poseban sustav označavanja brojeva u kojem bi brojke mijenjao imenima ili nasumičnim riječima, a ponekad i drugim brojkama. Tako bi „umjesto sedam tisuća trinaest rekao *Máximo Pérez*, umjesto sedam tisuća četrnaest, *Željeznica*“, a „umjesto petsto rekao bi *dever*“. Osim toga, nastavlja **Borges**, gotovo da uopće nije mogao pojmiti opće, platonske ideje. Nije imao nimalo sposobnosti za apstraktno mišljenje: nije mu bilo jasno kako to da se opći naziv „pas“ koristi za istog psa viđenog postrance u tri i četrnaest i zatim sprijeđa u tri i četvrt.

Danas, s računalima u kojima se mogu skladištiti gomile podataka, svi smo mi pomalo nalik na Funesa. Naše kolektivno pamćenje postalo je poput kakva odlagališta otpada. Više ne znamo što bismo sa svim tim silnim podacima koji tvore povijest naše civilizacije. Kao što bi se reklo, od drveća više ne vidimo šumu. Gubimo emocionalnu povezanost sa sjećanjima koja tvore našu povijest. U **prvom dijelu ovog serijala** govorilo se o tome kako katastrofe koje nam se događaju (ratove, nuklearne i klimatske katastrofe) ne shvaćamo kao eshatološke prijetnje, kao moguća „otkrivenja“ koja upozoravaju na buduću katastrofu, nego tek kao slučajne događaje među kojima ne postoji nikakva međusobna veza, baš kao što ni Funes nije vidio vezu između istog psa viđenog u tri i četrnaest i u tri i petnaest. U ovome će biti riječi o **post-apokaliptičnoj traumi, nostalgiji za prošlošću i zaboravu** te o tome može li nam i kako književnost pomoći da se snademo u post-apokaliptičnom svijetu.

Post-apokaliptična trauma

U knjizi *After the End* **James Berger** povijesnim događajima poput Drugog svjetskog rata, Holokausta ili nuklearnih bombi u Hiroshimi i Nagasakiju pripisuje apokaliptičan karakter jer su prema razmjerima okrutnosti i razaranja koje su izazvali jasno podijelili povijest na „prije“ i „poslije“. Sjećanja na njih toliko su nepodnošljiva (sjetimo se, apokalipsa je „supraliminalna“, to jest, nadilazi ljudsko poimanje) da ih potiskujemo kao neproživljenu traumu. Normaliziramo ih, pretvaramo ih u robu, u filmove i serije na Netflixu, a zapravo sve više gubimo emocionalnu povezanost s njima. Zanimljivo je da **Berger** navodi kako je jedan od simptoma te neprerađene traume devedesetih godina prošlog stoljeća bila poplava razgovornih emisija različitih vrsta (*talk-showova*) u kojima su sudionici izlagali najintimnije dijelove svojih života neprestano govoreći o vlastitim traumama a da se zapravo nikad s njima ne bi istinski suočili. U romanu **Vremensko utočiste** **Georgi Gospodinov** zamišlja kako se, dok se svijetom širi epidemija Alzheimerove bolesti, po ulicama i trgovima gradova organiziraju rekonstrukcije velikih bitaka i drugih povijesnih događaja, čime se neprestano ponavlja trauma, dok njezin izvor, događaj koji ju je uzrokovao, istovremeno ostaje sve dalje i dalje od kolektivne svijesti. Drugim riječima, kao što zaključuje **Derek Daschke** u poglavlju priručnika *The Oxford Handbook of Apocalyptic Literature* posvećenom traumi, traumatski događaj prisiljava Apokalipsa da ostane u sadašnjosti i budućnost nije moguća sve dok se on ne prepozna i integrira u novi život.

Još jedna vrsta „rekonstrukcije“ kojom se izbjegava suočavanje s povijesnim traumama jest ona doslovna, građevinska, koja se odnosi na obnavljanje starih srednjovjekovnih gradova razrušenih u Drugom svjetskom ratu koji su poslije toga obnovljeni kao da se ondje ništa nije dogodilo. Njemački filozof **Günther Anders**, kako navodi **Srećko Horvat** u knjizi **Poslije apokalipse**, gledajući iz svog egzila u New Yorku 1943. fotografije razrušenih europskih gradova zabilježio je u svom dnevniku kako bi barem jedna od tih ruševina trebala ostati sačuvana kao spomenik katastrofi. Zarobljeni u vječnoj sadašnjosti, hodamo obnovljenim ruševinama suvremenog svijeta tragajući za onim svijetom „prije“ koji nam ostaje nedostupan. Tako protagonist romana **Nejverni otac Antonija Scuratija** šeće milanskim trgov na kojem je obješeno **Mussolini** tražeći točno mjesto na kojem se to dogodilo i zaključuje: „Ne nalazim ama baš ništa. Nema tragova, nijedne stope. Ni u jednom drugom dijelu zemlje prošlost nije izbrisana kao ovdje“ (prev. **Ana Badurina**).

Kameni spoticanja

Pa ipak, posljednjih godina svjedoci smo pokušaja da se prošlost vrati u prostor iz kojeg je izbrisana. Ondje gdje je ostavljena. Riječ je o betonskim kockama 10 x 10 centimetara na kojima se nalaze mjedene ploče s imenima i datumima rođenja žrtava nacističkog progona. Te kocke, „ti portali u stvarni svijet“, kako ih naziva **Srećko Horvat** u knjizi **Poezija iz budućnosti**, postavljaju se ispred kuća i na mjestima s kojih su nacističke žrtve bivale odvedene u logore. Začetnik ideje bio je njemački umjetnik **Gunter Demnig**, prvi kamen postavljen je 1996., a danas ih ima više od 75.000 u više od 1200 gradova i mjesta širom Europe. U Hrvatskoj su prva dva postavljena 2013. u Osijeku i Rijeci, a danas ih, prema podacima dostupnim na Internetu, još ima u Zagrebu, Čakovcu, Prelogu i Koprivnici. Iako naizgled tek simboličan čin, postavljanje kamena spoticanja ima vrlo praktičnu svrhu. Kad postanemo svjesni da hodamo istim prostorom kojim su hodale žrtve, naši će se koraci susresti s njihovima. A kad se spotaknemo o neki od tih kamena, smatra **Horvat**, važno je da shvatimo da ne živimo u paralelnim stvarnostima, nego u jednoj koju svi dijelimo. I tada će povijest napokon dobiti svoje „prostorno utočiste“.

Čežnja za prošlošću

Ovako odsječeni od prošlosti, dok je budućnost, kako piše **Gospodinov** u svom romanu, „dokinuta“, a sadašnjost nalik na besmislen Funesov matematički niz u kojem se gomilaju nasumične brojke i riječi, i nije toliko čudno da nas obuzima nostalgija. Američki sociolog **Kai Erikson** u knjizi *A New Species of Trouble: Explorations in Disaster, Trauma and Community* kolektivnu traumu definira kao udar na osnovno društveno tkivo koji oštećuje veze među ljudima i uzrokuje gubitak osjećaja zajednice. Nostalgija bi se tako, tvrdi **Fred Davis** u knjizi *Yearning for Yesterday*, mogla shvatiti kao odgovor zajednice na kolektivnu traumu. Osjećaj nostalgije kod društvenih skupina javlja se kad im se učini da im je ugromžen kontinuitet identiteta, kao u doba kriza, velikih društvenih i ekonomskih promjena, ratova. Nostalgija je, prema **Davisu**, pokušaj je našeg uma da prida smisao sadašnjosti, a do neke mjere i budućnosti.

U romanu **Vremensko utočiste** **Gospodinovljev** protagonist Gaustin otvara klinike za oboljele od Alzheimerove bolesti u kojima uređuje sobe u stilu različitih desetljeća dvadesetog stoljeća kako bi im pomogao da održe dodir sa samima sobom iz tog vremena. Za **Gospodinova** nostalgija, međutim, nije tek žal za nekim, tobože boljim, prošlim vremenima, a osobito ne u političkom smislu. „Najopasnije je kad pojedini političari počnu zloupotrebjavati kolektivne nostalgije“, izjavio je **Gospodinov** u razgovoru za **Moderna vremena**. Došavši u sobu uređenu u stilu određenog desetljeća, oboljeli neće samo dobiti priliku prisjetiti se samoga sebe iz nekog drugog vremena, već i, okruženi namještajem, posterima i predmetima specifičnim za određeno doba, ponovno postati dijelom zajednice onih koji su tada bili mladi. **Vremensko utočiste** tako možemo čitati kao kritiku kapitalističkog duha individualizma („Da, slaže se Gaustin, bilo bi bolje da su, umjesto Defoea, čitali Donnea“), ali i kao nostalgiju za izgubljenom zajednicom koja je izražena u **Audenovom** stihu „*We must love one another or die*“ koji se u romanu ponavlja poput refrena. O nostalgiji i njezinom subverzivnom potencijalu bit će više riječi u četvrtom nastavku ovog serijala.

U mraku zaborava

Dante i rijeka Lete, Gustave Doré

Kad bi prema grčkoj mitologiji duše umrlih dospjele u Had, bile su prisiljene piti iz Lete, rijeke zaborava, kako bi zaboravile sve iz prethodnih života prije nego što će se reinkarnirati. Svaki traumatski događaj u prvom je trenutku pomalo nalik na smrt, nakon čega nam se čini kao da smo se probudili iz nekog sna. To jest, kao što piše **Derek Daschke** u priručniku *The Oxford Handbook of Apocalyptic Literature*, nakon traume, u procesu nalik na inicijaciju, događa se smrt i ponovno rođenje identiteta.

Mnoge post-apokaliptične fikcije stoga i počinju prizorom protagonist koji su bude nakon dubokog sna pokušavajući shvatiti u kakvom su se to svijetu probudili. Slučaj je to, primjerice, s likom oca iz romana **Cesta Cormaca McCarthyja** koji se nakon noćne more budi u mraku usred hladne šume tražeći bilo kakav tračak svjeta. Slično tome, u pala u svijeću. **Josipa Mlaka** **Druga Noina arka** budi se u satici svoje kolibe i nai u svijeću. **Igor**, protagonist romana **Kao pakao** **Ivice Ivaniševića**, budi se u nepoznatoj sobi za koju nije siguran je li bolnička ili hotelska. Kad se napokon snade, shvati da se nalazi u nekakvom prihvatilištu za umrle duše u raj u koji mu sve više počinje nalčiti na koncentracijski logor i uskoro se s grupicom istomišljenika odlučuje na bijeg.

Međutim, svijet nakon katastrofe više nije onaj isti, nepoznat je i surov i valja ga iznova otkriti. Toga su svjesni otac i sin u onom **Costa** **McCarthyja** dok putuju pustim američkim cestama, toga je svjestan Noa koji obilazi krajolik opustošen katastrofom, a toga je svjesna i družina iz romana **Kao pakao** jer, uskoro im postaje jasno da ne znaju kamo bi krenuli. U novom svijetu nema nikakvih orijentira, nema poznatih strana svijeta. Međutim, u pomoć im priskabe sjećanje iz starog svijeta, netko se prisjetio prema istomimenoj knjizi **Paula Brickhilla** o bijegu iz nacističkog logora za vojne zarobljenike. Iako im film nije doslovno pomogao da pobjegnu, ipak im je usporedbe s filmom pomogla da sami sebi objasne u kakvom se svijetu zapravo nalaze.

Književnost kao egzistencijalna mapa

Šećući šumom u kojoj pronalazi sve više životinjskih trupala, Noa u romanu **Druga Noina arka** postaje svjedok da postupno zaboravlja imena biljaka. Jezik se povlači iz svijeta pogođenog katastrofom jer, kao što podsjeća **Srećko Horvat** u knjizi **Poslije apokalipse**, uništenje biosfere istodobno je i uništenje semiosfere. U dodatku knjige koji donosi razgovor koji je vodio s **Horvatom**, **Gael García Bernal** postavlja mu pitanje koje se odnosi upravo na to kako obnoviti jezik i vratiti značenje riječima. **Horvat** daje odgovara kako se za značenje vrloj izboriti i kako uporabom znakova i jezika, dajući nova značenja možemo stvoriti bolji svijet. Ne ulazeći u detalje, **Horvat** iz svog aktivističkog kuta gledanja kao primjer stvaranja novih narativa navodi Zapatiste (kojima se više bavi u knjizi **Poezija iz budućnosti**).

S druge strane, ne treba zanemariti ulogu koju u stvaranju tih narativa može imati umjetnost, to jest književnost. Od književnosti, doduše, ne treba očekivati gotova rješenja, upute koje će nam pomoći da izadem iz krize ili se vratimo u svijet prije katastrofe (rata, Covida, financijske i klimatske krize) jer on više ne postoji. Ali, ako nas već ne može vratiti onamo, književnost nam barem može pomoći da se sjetimo onoga što smo zbog post-apokaliptične traume zaboravili, a to je odakle smo došli. Tako se prazninu koju je ostavila izbrisana prošlost na milanskom trgu u **Nejvernom ocu** popuniti tri sveske sage o **Mussoliniju** koje je **Scurati** poslije napisao, a uskoro se spremaju i četvrti i peti.

Baš kao ni za družinu u romanu **Kao pakao**, književnost ni za nas nije mapa koja će nam pokazati kako točno pobjeći iz logora, a kako nam tek pomaže da shvatimo, da se sjetimo da je svijet u kojem živimo možda manje nalik na raj a više na logor, ona nas podsjeća na ono što smo zaboravili – da je uopće moguće pobjeći iz njega, da je drugačiji svijet (ili kraj svijeta) uopće moguć. Radije no mapa koja će nas odvesti do mjesta na kojem je zakopano blago, književnost je više nalik na kamen na putu koji nas, svaki put kad se o njega spotaknemo, podsjeća tko smo.

** Serijal tekstova **Život poslije apokalipse** objavljen je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije temeljem provedenog Javnog poziva za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.

– POVEZANI SADRŽAJ –

TEMA • 16.08.2023.

Život poslije apokalipse :
Smisao kraja

NAJAVA • 12.06.2023.

BestBook & Fraktura
knjiga mjeseca: M. Čovjek
providnosti, Scurati

RAZGOVOR • 28.10.2022.

Georgi Gospodinov :
Knjižnice su istinska
vremenska utočista

– PRETRAŽI SVE ČLANKE –

Upiši pojam

